

Презентація

**Геополітичні аспекти
забезпечення національної
безпеки України**

Поняття та сутність геополітики

**Геополітика (грец. ge – земля +
politike – політика) – наука, яка
розглядає простір під кутом зору
політики і вивчає комплекс
географічних, історичних, політичних
та інших факторів, які взаємодіють
між собою і впливають на
стратегічний потенціал держави**

Предмет сучасної геополітики

Вивчає основоположні структури і суб'єкти, глобальні або стратегічні напрямки, найважливіші закономірності та принципи життєдіяльності та еволюції сучасного світового співтовариства

Геополітика і безпека

**Геополітика є складовою
загальної теорії безпеки**

Головні геополітичні теорії сучасності

- теорія геополітичного поділу світу на основі дуалізму: протиставлення могутності суші (“телулократія”) – могутності моря (“таласократія”)
- теорія геополітичної періодизації через періоди світових війн
- теорія поділу геополітичного простору та цивілізацій через послідовну зміну систем міжнародних відносин

Головна мета сучасної геополітики

Вивчення взаємозалежності зовнішньої політики держав, міжнародних відносин, і системи політичних, економічних, воєнно-стратегічних та інших взаємозв'язків, обумовлених географічним розташуванням країни та іншими фізико-географічними, економічними, історичними та іншими факторами

Значення геополітичного аналізу

**Дає можливість оцінювати потенціал
напруженості в конкретних регіонах,
де виникає вакуум сили і впливу,
виявляти зони перенапруги,
особливо з точки зору конфліктності**

Характерні риси сучасної геополітичної ситуації

- загострення конкуренції між світовими центрами впливу, застосування сили або погрози силою у міжнародних відносинах всупереч загальноновизнаним принципам і нормам міжнародного права, спроби держав розв'язувати проблеми за рахунок інших держав
- криза існуючої та невизначеність засад нової системи міжнародної безпеки, розмивання системи міжнародних угод у галузі стратегічної стабільності, послаблення ролі міжнародних безпекових інститутів

Характерні риси сучасної геополітичної ситуації

- виникнення самопроголошених квазі-державних утворень на територіях суверенних держав, поява небезпечних прецедентів визнання іншими державами деяких із цих утворень, що стало стимулом для регіонального сепаратизму
- посилення конкуренції за доступ до природних ресурсів, встановлення контролю за маршрутами їх постачання на ринки споживання в умовах зростаючого дефіциту сировинних ресурсів

Характерні риси сучасної геополітичної ситуації

- інтенсифікація процесів мілітаризації окремих держав і регіонів, збільшення кількості держав, які на порушення вимог міжнародних режимів намагаються заволодіти зброєю масового ураження та засобами її доставки
- поширення тероризму, піратства, наркоторгівлі, незаконної торгівлі зброєю і ядерними матеріалами, транснаціональної організованої злочинності, поширення нелегальної міграції, торгівлі людьми, кіберзлочинності

Характерні риси сучасної геополітичної ситуації

- надмірне антропогенне навантаження на довкілля, глобальні зміни клімату, зростання дефіциту продовольства, питної води, небезпечні техногенні аварії, пандемії, що загрожують населенню і потребують додаткових ресурсів для реагування на них
- глобальна фінансово-економічна криза, яка обумовила невизначеність перспектив глобальної та національної економік, прискорила пошук шляхів модернізації суспільних систем

Характерні риси сучасної геополітичної ситуації

- агресія Росії проти України, яка, намагаючись перешкодити волі українського народу до європейського майбутнього, окупувала частину території України, розв'язала воєнну агресію на Сході України, намагається зруйнувати єдність демократичного світу, ревізувати світовий порядок, що сформувався після Другої світової війни, підірвати основи міжнародної безпеки та міжнародного права, уможливити безкарне застосування воєнної сили на міжнародній арені

Держава – світовий лідер

Фактори:

- глобальний культурний вплив**
- рівень і характер розвитку економіки**
- можливість виходу в аерокосмічний простір**
- позиції держави на ринку озброєнь та військових технологій**
- рівень залежності від постачальників сировини і енергоносіїв**
- вигідне географічне становище**

США – єдина наддержава світу

- можуть проводити глобальну економічну політику**
- є могутньою військовою державою**
- застосовують глобальний ідеологічний вплив**
- мають змогу здійснювати глобальний політичний вплив**

Регіональні лідери

- **Об'єднана Європа - ЄС**
  - **Китай**
  - **Індія**
- **Російська Федерація**
  - **Бразилія**

Геополітична ситуація найближчого майбутнього

- Національні держави перестануть бути найбільш важливими політичними і соціально-економічними утвореннями**
- Прийняття політично значимих рішень все більше буде залежати від транснаціональних компаній**

Геополітична ситуація найближчого майбутнього

- **Світ у новій якості буде представлено трьома типами держав:**
  - **державами з переважно мускульною робочою силою, які будуть виконувати аграрно-сировинні функції**
  - **державами індустріального типу**
  - **державами, в основі розвитку економіки яких лежать високотехнологічні та інформаційні технології**

Геополітична ситуація найближчого майбутнього

- Домінуюче положення в новому світовому порядку буде належати високотехнологічним державам**

Сфери геополітичних інтересів України

- вся територія країни, збереження цілісності якої є першочерговим завданням
- територія суміжних держав і особливо ті їх регіони, де компактно проживають українці
- держави, з якими Україна може вступити у союзницькі взаємовідносини з метою попередження чи нейтралізації загроз національним інтересам
- інші країни, де виявляються або можуть виявитися національні інтереси України

Місце України у світі

Притаманні ознаки:

- **посідає одне з найважливіших місць у світовому геополітичному просторі (“цивілізація межі”)**
- **самозабезпечена природними ресурсами**
- **населення увібрало характеристики обох стихій (суші і моря)**
- **знаходиться на перехресті торгівельних шляхів**

Місце України у світі

Набуті ознаки:

- виступає у світі як середня за величиною і рівнем розвитку держава
- за рівнем конкурентоспроможності – 79 місце серед 134 економік світу (2014)
- за рівнем розвитку суспільства - 83 місце у світі (2015)
- за рівнем зарплат і пенсій – на останньому місці в Європі (2015)
- за межею бідності - 78% населення (2015)

Технологічна відсталість України

- енергоємність ВВП – 0,76 кг у.п /грн (у 2,6 рази перевищує середній рівень розвинених країн)
- фінансування наукових досліджень – зниження у 2,2 рази у порівнянні з 1990р
- питома вага підприємств, що впроваджують інновації – 8,2% (2005)
- частка продукції високотехнологічних галузей – 4,6%

Геополітичні виклики розвитку сучасної України

- посилення конкуренції між різними геополітичними та геоекономічними системами, в яку втягнуті всі країни
- внаслідок глобалізації національні економіки виявляють здатність ефективно функціонувати лише за умов зайняття чільного місця у міжнародному поділі праці
- Україна опинилася в геополітичній ситуації, яку формують і на яку із різних боків впливають дві потужні сили: на заході і півдні – це Північноатлантичний альянс та Європейський Союз, а на сході – Росія

Чотири шляхи забезпечення національної безпеки України

- вступ до євроатлантичної системи колективної безпеки (НАТО)
- вступ до європейської системи колективної безпеки (ЄС)
- вступ до євразійської системи колективної безпеки (ОДКБ)
- позаблоковий статус

Переваги євроатлантичної системи колективної безпеки

- на сьогодні це найбільш потужна і ефективна система колективної безпеки у світі, яка стала підґрунтям стабільного господарського розвитку її членів**
- за останні роки НАТО зуміло трансформувати свій статус із суто військового блоку на політико-військову організацію, що відповідає провідним тенденціям розвитку сучасного світу**

Переваги євроатлантичної системи колективної безпеки

- спільною метою для членів Альянсу є захист певного типу політичного режиму, спільних принципів побудови суспільства, способу життя, світоглядних орієнтацій
- дії Альянсу на відміну від коаліції спрямовані на внутрішні перетворення країн-членів, підведенні їх під певні спільні стандарти
- основною прерогативою Альянсу є колективна оборона

Виграш України від входу до НАТО

- забезпечення захисту територіальної цілісності та суверенітету як у зовнішньому середовищі, так і всередині держави**
- позиція України стане краще враховуватися під час прийняття рішень міжнародної ваги**
- відсутнього поштовху дістане розвиток оборонно-промислового комплексу України**

Виграш України від входу до НАТО

- Україна зможе приступити до активної фази формування професійної армії
- легше і швидше здолає перепони на шляху формування відкритої ринкової економіки, подолати кланово-бюрократичну систему

Виграш України від входу до НАТО

- ствердяться демократичні устої
- суттєво покращиться міжнародний інвестиційний імідж країни
- прорив у входженні України в європейські та світові економічні та фінансові системи
- ускладнить економічний тиск на Україну з боку Росії
- посилить енергетичну безпеку України

Втрати України від входу до НАТО

- призведе до погіршення стосунків України з Росією, особливо в торговельній сфері
- призупинить процеси кооперації її підприємств з російськими підприємствами і компаніями
- повністю ліквідує кооперацію підприємств військово-промислових комплексів України і Росії, налагодження спільного виробництва
- призведе до ще більшого протистояння Східної і Західної України

Причини стримування процесу входження України до НАТО

- відсутність системних реформ в Україні, її невідповідність критеріям членства в НАТО
- невизначеність політичної еліти України
- необізнаність населення з питань євроатлантичної інтеграції і відсутність підтримки з його боку цієї політики
- шалений супротив Росії входженню України до НАТО
- значна економічна залежність України від економіки Росії

Європейська система колективної безпеки

- ЗЄС - ЄС
- довгий час залишалася недієздатною системою
- в останні 10 років відбулися суттєві зміни
- Європейська стратегія безпеки (грудень 2003)
- Цілі:
- реагування на загрози
- побудова безпеки у найближчому оточенні
- побудова міжнародного порядку, заснованого на ефективному багатосторонньому співробітництві

Склад збройних сил ЄС

- Європейська бойова група постійного формування (1,5 тис)
- Сили швидкого реагування ЄС (60 тис)
- Військовий персонал (до 2 млн)
- Авіація (2500 одиниць)
- Бойові кораблі (800 одиниць)

Основні сфери застосування збройних сил ЄС

- Розділення ворогуючих сторін за допомогою сили – миротворчі операції
- Стабілізація, реконструкція та військові консультації для третіх країн
- Попередження конфлікту
- Операції з евакуації
- Допомога під час гуманітарних операцій

Склад Сил цивільного реагування (СЦР)

- поліцейські - 5761 осіб
- експерти з правових питань – 631 особа
- експерти з адміністративних питань – 562 особи
- сили цивільного захисту – 4988 осіб

Завдання Сил цивільного реагування

- оцінка та проведення розслідування в кризовій ситуації або в такій, що загрожує перерости у кризову
- розгортання сил з метою налагодження відносин перед початком повномасштабної місії в рамках ЄПБО
- посилення існуючих механізмів врегулювання криз під егідою ЄС
- патрулювання кордонів, правозахист, сприяння державному та місцевому управлінню, цивільний захист населення, матеріально-технічна підтримка та підтримка операцій

Операції ЄС

ЄС має у власному активі 24 операції в Європі та поза її межами:

- 11 вже завершені, з них 3 воєнні операції та 8 цивільних (поліцейські війська та консультативні місії)
- 13 операцій ще тривають, з них 2 воєнні, 11 цивільних

Пріоритети розвитку ЄПБО

- досягнення консенсусу у всіх аспектах спільної політики безпеки та оборони
- вироблення і засвоєння нової методології кризового менеджменту
- ефективне використання можливостей міжнародного співробітництва
- посилення оборонної промисловості та військових технологій

Зміни у ЄПБО (за Лісабонським договором)

- суттєве прискорення процесу інституціалізації зовнішнього, безпекового та оборонного компонентів ЄС
- ЄПБО розвивається як принципово доповнювальна, а не дублююча НАТО структура
- її головним завданням стало створення сил та засобів для подальшого розширення можливостей ЄС щодо участі у врегулюванні регіональних та локальних конфліктів
- ключовим положенням Лісабонської угоди є пункт про взаємну оборону (т.зв. «клаузула солідарності»)

Підсумки роботи ЄС у сфері безпеки та оборони

- В останнє десятиліття ЄС здійснив значний поступ у формуванні європейської системи безпеки, підвищенні обороноздатності, запобіганні та врегулюванні криз, поліпшенні військово-технічної оснащеності та розвитку оборонних технологій.
- У підсумку це призвело до посилення ролі ЄС у сфері міжнародної та європейської безпеки

Стратегічні аспекти співпраці України з ЄС

- Угода між ЄС та Україною про визначення загальної схеми участі України в операціях Європейського Союзу із врегулювання криз від 13 червня 2005 року
- Учасник Поліцейської Місії ЄС у Республіці Македонія (2003–2005 роки)
- Учасник Поліцейської Місії ЄС у Боснії та Герцеговині (2003–2007 роки)
- Отримує допомогу від ЄС у рамках спільної Місії з надання консультаційної та моніторингової допомоги на українсько-молдавському кордоні (EUBAM, тристороння угода, пролонгована до 2012 року)

Цілі України щодо участі в ЄПБО

- залучення до процесу становлення європейської системи безпеки, що розширить можливості забезпечення національної безпеки
- розширення можливостей для інтенсифікації військово-технічної співпраці з державами-членами ЄС, що служитиме розвитку та технологічній модернізації оборонно-промислового комплексу України
- сприяння залученню до європейського політичного процесу, що зміцнюватиме європейську ідентифікацію України

Цілі України щодо участі в ЄПБО

- **сприяння зростанню партнерської довіри і створення ґрунтовних передумов справжнього союзництва**
- **сприяння розгортанню політичного діалогу щодо європейської інтеграції України**
- **ствердження міжнародної репутації та ролі України в європейських справах як «надійного союзника і відповідального європейського гравця»**

Негативні чинники розвитку співпраці України у ЄПБО

- політичні суперечності у баченні державами Євросоюзу перспектив ЄПБО
- певний дефіцит матеріального і комунікаційного ресурсу ЄС
- недостатня зацікавленість ЄС (в особі Брюсселя) в Україні як партнері у становленні європейської системи безпеки
- інституційна неврегульованість участі третіх країн у ЄПБО;
- відсутність адекватного сприйняття та підтримки ідеї євроатлантичної інтеграції України значною частиною її громадян та частиною політичної еліти

Позитивні чинники впливу на безпекове партнерство України з ЄС

- політика ЄС з підвищення власних військово-політичних, військово-технологічних можливостей, спрямована на загальне зміцнення європейської безпеки
- розуміння Євросоюзом власної нездатності поза участю України забезпечити надійність і стабільність європейської безпеки
- миротворчий (військовий та цивільний) досвід України
- наявний рівень співпраці України з ЄС у миротворчих місіях на Балканах у рамках ЄПБО

Позитивні чинники впливу на безпекове партнерство України з ЄС

- високий технологічний рівень ОПК України, потенціал у галузях авіа-, ракето- та суднобудування, бронетехніки, стрілецької зброї
- значний досвід та можливості України щодо участі в Європейському управлінні повітряних перевезень
- прихильність громадян України до розвитку безпекової співпраці з ЄС на відміну від ставлення громадськості до партнерства з НАТО

Можливі варіанти посилення участі України у формуванні європейської системи безпеки

- ЄС утворює в межах ЄПБО окрему програму партнерства з третіми країнами (передусім з тими, хто є партнерами ЄС за програмою Ширшого сусідства)
- асоційоване партнерство України з ЄС в рамках ЄПБО

Євразійська система колективної безпеки (ОДКБ)

- Колективні сили швидкого розгортання
- Колективні сили оперативного реагування
- Сили спеціального призначення
- Єдина регіональна система ППО
- Росія – ядро ОДКБ

Перспективи розвитку ОДКБ

- Договір не передбачає специфічних заходів щодо колективної безпеки і оборони
- ОДКБ виступає інструментом оформлення договірно-правової бази щодо домінування Росії на пострадянському просторі
- військово-політична та економічна перевага Росії дає їй можливість нав'язувати певний формат співпраці у рамках ОДКБ

Перспективи розвитку ОДКБ

- в ОДКБ не існує рівноправних відносин між членами Організації
- невідпрацьованими залишаються питання застосування військової сили
- система безпеки ОДКБ побудована за регіональним принципом
- не сприймається НАТО як міжнародна система колективної безпеки

Виграш України від входження до ОДКБ

- надання гарантій безпеки, у відповідності до яких напад на Україну буде означати напад на усіх членів ОДКБ
- надання “ядерних гарантій”, відповідно до яких напад на Україну із застосуванням ядерної, хімічної чи бактеріологічної зброї означатиме адекватну реакцію з боку такої ядерної держави як Росія
- позитивно вплине на забезпечення її енергетичної безпеки, входженню до ЄЕП, кооперації економічної і господарської діяльності в рамках СНД, розширенню і поглибленню наукових, культурних і людських стосунків з країнами СНД

Виграш України від входження до ОДКБ

- дозволить Україні краще відстоювати свої національні інтереси в стосунках з такими країнами, як Румунія, зніме “русинську проблему” у Закарпатті, проблему Севастополя і Криму в цілому
- матиме можливість відновити військову техніку і озброєння, які виробляються на підприємствах країн – членів СНД, в першу чергу Росії

Втрати України від входження до ОДКБ

- зменшить політичну незалежність України
- призведе до активізації процесу економічного поглинання України Росією
- призведе до появи на території України нових військових баз, в першу чергу російських, які стануть її форпостом для втручання у внутрішні справи нашої держави

Втрати України від входження до ОДКБ

- перетворить Україну у форпост протистояння з євроатлантичним блоком
- різко погіршить наші стосунки з ЄС, США, обмежить наші можливості щодо використання їхнього досвіду щодо реформування нашої політичної та економічної систем, впровадження ринкових відношень, науково-технологічних досягнень, кооперування наших економік
- виштовхне на узбіччя науково-технічного прогресу

Втрати України від входження до ОДКБ

- неминуче призведе до різкого зменшення товарообігу з високорозвиненими державами Європи, США. Росія і країни – члени СНД не в змозі будуть компенсувати ці втрати через нерозвиненість своїх внутрішніх ринків
- призведе до згортання демократичних перетворень в Україні
- зупине євроінтеграційні процеси в Україні

Втрати України від входження до ОДКБ

- значно ускладнить процес самоідентифікації українського народу, формування української політичної нації
- призведе до збільшення військових витрат, згортання процесу реформування ЗСУ, формування професійної армії

Виграш України від політики позаблоковості

- збереження стратегічного партнерства з Росією
- створення зони вільної торгівлі з ЄС
- входження до ЄС на правах асоційованого членства

Втрати України від політики позаблоковості

- відсутність надійних гарантій безпеки України
- значні витрати на підвищення обороноздатності України
- створює умови для присутності іноземних баз на території країни
- загроза подальшої федералізації України, розділу на Західну і Східну
- загроза перетворення України на “буферну зону”
- не відповідає національним інтересам країни

Шляхи забезпечення національної безпеки України

- опора на власні можливості та участь у системах колективної безпеки та оборони
- формування мережі союзництва як з окремими державами та регіональними організаціями (шляхом укладання угод про спільну оборону або військову допомогу), так і з міжнародними безпековими організаціями (шляхом участі у механізмах колективної безпеки)

Стратегія забезпечення національної безпеки України

- опора на політику європейської та євроатлантичної інтеграції на глобального, регіональному та субрегіональному рівнях у зовнішньополітичній діяльності України у сфері гарантування національної безпеки України

Шляхи забезпечення національної безпеки на глобальному рівні

- поглиблення стратегічного партнерства з США як гарантом міжнародної безпеки на євроатлантичному просторі на основі Хартії Україна – США про стратегічне партнерство від 19 грудня 2008 року як головний зовнішньополітичний пріоритет
- стратегічний розвиток взаємодії на засадах партнерських відносин з іншими державами – ключовими центрами впливу, зокрема, КНР

Шляхи забезпечення національної безпеки на глобальному рівні

- активне використання глобальних форматів – міжнародних організацій, насамперед ООН, «Групи двадцятки», «Групи семи», інших механізмів, спрямованих на зміцнення миру і стабільності у світі
- сприяння процесу ядерного роззброєння, підтримка ініціативи з укладення універсального міжнародного договору щодо гарантій безпеки, передусім без'ядерним державам

Шляхи забезпечення національної безпеки на глобальному рівні

- підтримка таких ініціатив з реформування Ради безпеки ООН, які забезпечать її адекватне реагування на порушення міжнародного права, навіть якщо порушник є постійним членом цього органу

Шляхи забезпечення національної безпеки на регіональному рівні

- створення ефективної системи взаємодії у Центральній та Східній Європі з метою забезпечення безпеки та стабільності
- використання інструментів і можливостей ОБСЄ та Ради Європи
- формування механізмів забезпечення безпеки в регіоні Чорного моря

Шляхи забезпечення безпеки в Чорноморському регіоні

- денуклеаризація та демілітаризація Чорноморського регіону
- сприяння поверненню до режиму оновленого Договору про звичайні збройні сили в Європі
- активна участь в опрацюванні існуючих та внесенні нових безпекових ініціатив, спрямованих на зміцнення стабільності та колективної безпеки в Європі

Шляхи забезпечення безпеки на субрегіональному рівні

- активне використання існуючих форматів – «Веймарського трикутника», «Вишеградської групи», ГУАМ, ЦЄІ, ОЧЕС тощо – з метою забезпечення захисту територіальної цілісності та суверенітету держави, реалізації економічних та енергетичних проектів та ініціатив